

Warszawa, dnia 4 lutego 2012 r.

RPO–692874-VII-720.8.4/12/DK

Raport
Krajowego Mechanizmu Prewencji
z wizytacji
Katolickiego Młodzieżowego Ośrodka Socjoterapii „EXODUS”
w Białymstoku
(wyciąg)

1. Wprowadzenie

Na podstawie artykułu 19 *Protokołu fakultatywnego do Konwencji w sprawie zakazu stosowania tortur oraz innego okrutnego, niehumanitarnego lub poniżającego traktowania albo karania*, przyjętego przez Zgromadzenie Ogólne Narodów Zjednoczonych w Nowym Jorku dnia 18 grudnia 2002 r. (Dz. U. 2007 Nr 30, poz. 192) oraz działając z upoważnienia Rzecznika Praw Obywatelskich, w dniu 25 stycznia 2012 r., do Młodzieżowego Ośrodka Socjoterapii „Exodus” przy ul. Wysockiego 79 w Białymstoku (dalej: MOS lub Ośrodek/placówka), udali się przedstawiciele Zespołu „Krajowy Mechanizm Prewencji” (dalej: KMP lub Mechanizm): Magdalena Chmielak – zastępca dyrektora Zespołu KMP (prawnik), Dorota Krzysztoń (kryminolog), Justyna Józwiak (politolog w zakresie resocjalizacji) oraz Wojciech Sadownik (prawnik).

Celem wizytacji zapobiegawczej Mechanizmu było sprawdzenie na miejscu sposobu traktowania przebywających w nim nieletnich i dokonanie oceny pod względem ich ochrony przed torturami oraz innym okrutnym, niehumanitarnym lub poniżającym traktowaniem albo karaniem.

Przeprowadzone czynności polegały na:

- wysłuchaniu informacji o placówce przedstawionych przez ks. Grzegorza Boraczewskiego - dyrektora MOS;
- przeprowadzeniu rozmowy na osobności z obecnym w dniu wizytacji wychowankiem MOS;
- oglądzie wszystkich pomieszczeń MOS, w tym sprawdzeniu stanu ich wyposażenia (w trakcie wizytacji pomieszczeń, sporządzono dokumentację fotograficzną wewnątrz placówki);
- zapoznaniu się z następującą dokumentacją: aktami wychowanków, zeszytem raportów, dziennikami zajęć wychowawczych, księgą wyjść.

Ponadto, po zakończeniu wizytacji przeanalizowano pozostałe dokumenty związane z funkcjonowaniem Ośrodka (Statut i Regulamin MOS, wzór kontraktu MOS z wychowankiem, Procedura przyjęcia i zwolnienia wychowanka, Procedura w przypadku ucieczki wychowanka, Reagowanie kryzysowe – strategia działań interwencyjnych). Zaznaczyć należy, że dyrektor MOS powiadomił przedstawicieli KMP, iż obecnie trwają prace nad zmianą przedstawionego Statutu.

Przedstawiciele Mechanizmu poinformowali dyrektora Ośrodka o ustaleniach dokonanych w ramach powyższych czynności, a także wysłuchali jego uwag i wyjaśnień.

2. Ogólna charakterystyka

Placówka istnieje od 2006 roku. Została założona przez Stowarzyszenie Dzieła Nieustającej Pomocy. Zgodnie z treścią Statutu, Ośrodek jest placówką niepubliczną, katolicką, działającą w systemie oświaty, przeznaczoną dla dzieci i młodzieży, które z powodu zaburzeń rozwojowych, trudności w uczeniu się i zaburzeń w funkcjonowaniu społecznym mogą być zagrożone niedostosowaniem społecznym lub uzależnieniem i wymagają stosowania specjalnej organizacji

nauki, metod pracy i wychowania oraz specjalistycznej pomocy psychoedukacyjnej. Ośrodek jest czynny cały rok przez wszystkie dni tygodnia.

Z informacji dyrektora MOS wynika, że do Ośrodka przyjmowani są wyłącznie chłopcy w wieku od 14 do 18 lat. W ocenie Mechanizmu przy okazji zaplanowanej zmiany Statutu należy wyraźnie uściślić, że oferta placówki jest adresowana tylko dla chłopców.

MOS dysponuje 16 miejscami (w internacie) i w dniu wizytacji stan ewidencyjny wychowanków wskazywał na pełne obłożenie placówki. Zgodnie z informacją dyrektora, spośród 16 wychowanków, 5 osób przebywa w MOS na podstawie postanowienia sądu rodzinnego o konieczności zastosowania środka w postaci umieszczenia w Ośrodku. Pozostali chłopcy przyjęci zostali do placówki na podstawie orzeczenia Poradni Psychologiczno-Pedagogicznej i wniosku rodziców. Z uwagi na ferie szkolne, w dniu wizytacji w MOS faktycznie przebywał tylko 1 chłopiec, przygotowywany do przeniesienia do innego ośrodka.

3. Traktowanie nieletnich przez personel wizytowanej placówki

Zgodnie z informacją udzieloną przez dyrektora placówki, wychowankowie (1 grupa wychowawcza) mają zabezpieczoną stałą opiekę wychowawczą, pełnioną na zmianę przez 4 wychowawców. Wychowankowie objęci są nadto opieką psychologa i socjoterapeuty. W godzinach nocnych w placówce dyżuruje wychowawca wraz z pracownikiem nocnym.

Zdarzenia mające miejsce każdego dnia są szczegółowo opisywane w Księdze raportów, a następnie analizowane przez dyrektora placówki.

Zgodnie z informacją dyrektora MOS, w ostatnich 2 latach poprzedzających wizytację nie miały miejsca żadne wydarzenia nadzwyczajne. Zdarza się, że pojedynczy wychowankowie dokonują ucieczek z MOS, ale nie są to częste sytuacje (średnio 1-2 przypadki w roku). Należy w tym miejscu przypomnieć, że od dnia 1 czerwca 2010 r. obowiązują zmienione zasady i formy zgłaszania

informacji o wypadkach nadzwyczajnych w MOW i MOS, zgodnie z którymi indywidualna ucieczka również powinna być odnotowywana w rejestrze wydarzeń nadzwyczajnych, przekazywanym co miesiąc, do właściwego terytorialnie kuratorium oświaty.

Zgodnie z przyjętą w wizytowanej placówce Procedurą postępowania w sytuacjach kryzysowych (dalej: Procedurą), w przypadku, gdy wychowawca uzyskał informację, iż wychowanek używa alkoholu lub innych środków w celu wprowadzenia się w stan odurzenia, uprawia nierząd lub przejawia inne zachowania świadczące o demoralizacji, po poinformowaniu o tym fakcie dyrektora i psychologa, nawiązuje kontakt z rodzicami (prawnymi opiekunami) wychowanka i przekazuje im uzyskaną informację. Następnie przeprowadza rozmowę z rodzicami oraz wychowankiem. W przypadku potwierdzenia informacji zobowiązuje wychowanka do zaniechania negatywnego postępowania, rodziców zaś do szczególnego nadzoru nad dzieckiem w okresie, kiedy ich dziecko przebywa w domu. W toku interwencji profilaktycznej wychowawca może zaproponować rodzicom skierowanie dziecka do specjalistycznej placówki i udział dziecka w programie terapeutycznym. Jeżeli rodzice odmawiają współpracy lub nie podejmują działań wychowawczych wobec dziecka, a nadal z wiarygodnych źródeł napływają informacje o przejawach demoralizacji ich dziecka, dyrektor Ośrodka pisemnie powiadamia o zaistniałej sytuacji Sąd Rodzinny i Nieletnich lub Policję (specjalistę ds. nieletnich). Podobnie, w sytuacji, gdy MOS wykorzystał dostępne środki oddziaływań wychowawczych (rozmowa z rodzicami, ostrzeżenie wychowanka, spotkania z psychologiem itp.), a ich zastosowanie nie przynosi oczekiwanych rezultatów, dyrektor pisemnie powiadamia Sąd Rodzinny i Nieletnich lub Policję (dalszy tok postępowania leży w kompetencji tych instytucji).

W przypadku, gdy wychowawca podejrzewa, że na terenie Ośrodka znajduje się wychowanek będący pod wpływem alkoholu lub narkotyków, zgodnie z przyjętą Procedurą, pracownik ten odizolowuje wychowanka od reszty

wychowanków, ale ze względu na jego bezpieczeństwo nie pozostawia go samego i stwarza warunki, w których nie będzie zagrożone jego zdrowie i życie. Następnie wzywa lekarza w celu stwierdzenia stanu trzeźwości lub odurzenia, ewentualnie udzielenia pierwszej pomocy medycznej i zawiadamia dyrektora ośrodka oraz rodziców (prawnych opiekunów). O pozostaniu wychowanka w Ośrodku lub przewiezieniu go do placówki służby zdrowia albo przekazaniu go do dyspozycji funkcjonariuszowi Policji – decyduje lekarz, po ustaleniu aktualnego stanu zdrowia i w porozumieniu z dyrektorem Ośrodka. W przypadku stwierdzenia stanu nietrzeźwości u wychowanka Policja ma prawo przewiezienia wychowanka do izby wytrzeźwień lub do policyjnych pomieszczeń dla osób zatrzymanych – na czas niezbędny do wytrzeźwienia (maksymalnie do 24 godzin), o fakcie umieszczenia wychowanka zawiadamia się rodziców (prawnych opiekunów) oraz Sąd Rodzinny i Nieletnich. Jeżeli powtarzają się przypadki, że wychowanek pod wpływem alkoholu lub środków odurzających znajduje się na terenie Ośrodka, dyrektor ma obowiązek powiadomienia o tym fakcie Policji (specjalisty ds. nieletnich).

Powyższe procedury należy ocenić jako właściwe i świadczące o poszanowaniu przez twórców przytoczonych zasad praw wychowanków w zakresie dobrego traktowania.

Z relacji obecnego w czasie wizytacji wychowanka wynikało, że nie ma zastrzeżeń dotyczących traktowania go w placówce. Niemniej jednak uwagę wizytujących zwróciły dwie kwestie.

Po pierwsze dyrektor placówki poinformował wizytujących o dokonywaniu przez personel Ośrodka przeszukań pomieszczeń zajmowanych przez wychowanków np. w sytuacji powzięcia wiadomości o fakcie wniesienia narkotyku do MOS oraz pobieżnych przeszukań osobistych. Nie podważając zasadności konieczności reakcji w opisanym przypadku, Krajowy Mechanizm Prewencji zwraca uwagę, że przepisy ustawy z dnia o ustawy z dnia 26 października 1982 r. o postępowaniu w sprawach nieletnich (Dz.U. z 2010 r., Nr

33, poz.178 ze zm.) oraz rozporządzeń dotyczących młodzieżowych ośrodków wychowawczych nie przewidują regulacji uprawniających wychowawców do dokonywania kontroli/przeszukań osobistych. W Zaleceniach CM/Rec(2008)11 Komitetu Ministrów dla państw członkowskich w sprawie europejskich reguł dla młodocianych przestępców objętych sankcjami lub środkami alternatywnymi (dalej Zalecenia CM/Rec(2008)11 Komitetu Ministrów), podkreślono, że konieczne są szczegółowe procedury dotyczące przeszukiwania młodocianych, personelu, odwiedzających oraz lokali. Sytuacje, w których takie przeszukania są niezbędne oraz ich charakter powinny być określone przez prawo krajowe. Z uwagi na wrażliwość materii jaką są przeszukania, Krajowy Mechanizm Prewencji będzie postulował podjęcie prac legislacyjnych w tym zakresie. Natomiast w związku z brakiem odpowiednich uregulowań w prawie krajowym, Ośrodek powinien przygotować oddzielną procedurę, dotyczącą jedynie kwestii samych przeszukań i kontroli. W procedurze tej, należy wskazać m.in., że czynności te wykonywane są przez osobę tej samej płci, co osoba poddawana kontroli osobistej. Zaznaczyć należy, że KMP oczekuje nadesłania do wglądu treści tego materiału.

Po drugie, wątpliwości przedstawiciele Mechanizmu zwróciły informacje dyrektora placówki o stosowanych w niej karach oraz niektóre zapisy Zeszytu raportów, ujawniające złe traktowanie wychowanków, którzy przy okazji codziennych zajęć, w ocenie wychowawców, zachowywali się czy wypowiadali niestosownie. Kwestia ta została opisana w kolejnym punkcie niniejszego Raportu pt. Dyscyplinowanie.

6. Dyscyplinowanie

Zgodnie z Regulaminem Ośrodka, za przestrzeganie regulaminu oraz wyróżniającą i przykładową postawę, wychowanek otrzymuje różne nagrody (np. list pochwalny do rodziców, szkoły macierzystej, Sądu Rejonowego na koniec semestru/roku szkolnego), których katalog nie jest zamknięty.

Lista kar wymieniona w Regulaminie jest natomiast ściśle określona i należą do nich przede wszystkim ustne lub pisemne upomnienia oraz nagany, od których wychowanek może się odwołać, w tym również zwrócić się do innych instytucji (m.in. do Rzecznika Praw Dziecka). Należy w tym miejscu jednak wyrazić wątpliwości dotyczące zapisu Regulaminu odnoszącego się do kwestii zmiany środka wychowawczego oraz placówki, zgodnie z którym są to również kary.

Kara w postaci przeniesienia do innego Młodzieżowego Ośrodka Socjoterapii lub innego Młodzieżowego Ośrodka Wychowawczego innej placówki, zgodnie z Zaleceniami CM/Rec(2008)11 Komitetu Ministrów dla państw członkowskich w sprawie europejskich reguł dla młodocianych przestępców objętych sankcjami lub środkami alternatywnymi nie powinna być stosowana cyt.: „Młodociani nie mogą być przenoszeni w ramach środka dyscyplinarnego” (Zalecenie 97). W ocenie Krajowego Mechanizmu Prewencji dyrektor placówki dla nieletnich powinien być uprawniony do złożenia wniosku o przeniesienie danego podopiecznego do innego ośrodka, zgodnie z kryteriami wskazanymi w Zaleceniu 96 Komitetu Ministrów, jednak możliwość ta nie powinna być wskazana w katalogu kar wymierzanych przez personel placówki.

Dodać należy, że świetle powyższej zasady oraz treści § 7 rozporządzenia Ministra Edukacji Narodowej z dnia 27 grudnia 2011 r. w sprawie szczegółowych zasad kierowania, przyjmowania, przenoszenia, zwalniania i pobytu nieletnich w młodzieżowym ośrodku wychowawczym (Dz.U. Nr 296, poz. 1755, dalej: Rozporządzenia) wątpliwości również budzi zapis Statutu MOS, zgodnie z którym m.in. sąd i ORE są jedynie powiadamiane o podjętej decyzji o skreśleniu wychowanka z listy.

Zgodnie z wskazanym § 7 ust. 1 Rozporządzenia, przeniesienie nieletniego do innego ośrodka może nastąpić w szczególnie uzasadnionych przypadkach mających znaczenie dla skuteczności procesu resocjalizacyjnego lub terapeutycznego, na podstawie oceny zasadności dalszego pobytu nieletniego w ośrodku dokonywanej przez zespół, którego zadaniem jest planowanie

i koordynowanie udzielania w ośrodku pomocy psychologiczno-pedagogicznej, o którym mowa w przepisach wydanych na podstawie art. 22 ust. 2 pkt 11 ustawy z dnia 7 września 1991 r. o systemie oświaty (Dz.U. z 2004 r., Nr 256, poz. 2572 ze zm.). Na podstawie § 7 ust. 2. wniosek o wskazanie ośrodka, do którego nieletni ma być przeniesiony, wraz z oceną, o której mowa w ust. 1, dyrektor ośrodka, w którym nieletni przebywa, przekazuje do ORE za pośrednictwem systemu teleinformatycznego, o którym mowa w § 2 ust. 1. Rozporządzenia.

Kolejnym problemem w omawianym obszarze jest nieprawidłowa praktyka działania personelu Ośrodka.

Z relacji dyrektora placówki wynika, że stosuje się wobec wychowanków karne zajęcia sportowe (np. bieganie), zleca się chłopcom dodatkowe prace (np. sprzątanie placówki lub terenu wokół niej) czy też zabiera się na kilka dni cenne dla dzieci przedmioty. Informacje te znajdują potwierdzenie w zapisach Zeszytu raportów i co więcej, wskazują na fakt stosowania większej niż przedstawiona liczby nieprzewidzianych w Regulaminie kar (np. spanie na korytarzu, zakaz spożywania niektórych posiłków lub produktów), niewłaściwego zachowania niektórych wychowawców przy okazji stosowania sankcji (m.in. szarpanie wychowanków, wrzucanie siłą do „pokoju slumsów”, krzyczenie na chłopców), zmuszania dzieci do nadmiernego wysiłku fizycznego oraz stosowania odpowiedzialności zbiorowej.

Poza faktem, że wskazane kary nie zostały określone w Regulaminie, trudno uznać za konstruktywne i efektywne wychowawczo karanie poprzez pracę czy zajęcia sportowe (jeżeli nawet byłyby one adekwatne do możliwości fizycznych wychowanków). W praktyce, takie sytuacje mogą przyczynić się do negatywnego postrzegania pracy i sportu jako czynności powszechnych, z których jedna służy do samodzielnego utrzymywania się, a druga pozwala zachować dobrą kondycję i realizować ewentualną pasję związaną z daną dyscypliną sportową. Wychowanek powinien mieć świadomość, że jako członek całej grupy bierze udział we wszystkich czynnościach życia codziennego, w miarę

swoich możliwości. Nie powinien być też zniechęcany do zajęć sportowych, jako tych, które wykonują osoby, które coś złego zrobiły. Kara poprzez pracę czy też sport pojmowana jest wówczas jako nieprzyjemny, przykry bodziec stosowany na wniosek wychowawcy. Mechanizm wyjaśnia, iż nie ma zastrzeżeń do wykonywania przez nieletnich dodatkowej pracy na rzecz Ośrodka w sytuacji, gdy wychowanek chce zdobyć dodatnie punkty (lub zniwelować punkty ujemne), jeśli sam zgłasza się do wykonywania takiej pracy. Ponadto, zdaniem Mechanizmu w sytuacjach takich jak zaśmiecanie, niezmiękanie obuwia, nie pozostawianie po sobie porządku, również dopuszczalne jest zastosowanie środka wychowawczego w postaci pracy porządkowej, gdyż uczy to poszanowania pracy innych osób oraz przestrzegania obowiązku dbania o czystość i porządek. W związku z tym, że w przedmiotowym przypadku o okolicznościach tych nie ma mowy, za niewskazane z wychowawczego punktu widzenia uznać należy stosowanie jako kar pracy na rzecz Ośrodka czy sportu.

Za naganne natomiast należy uznać ujawnione, nieprofesjonalne zachowania wychowawców oraz stosowanie kar, które zmierzają do poniżenia dziecka (zmuszenie do spania na korytarzu czy umieszczenie w pomieszczeniu, który jak wyjaśniono przedstawicielom KMP, zostało nazwane „pokojem slumsów” ze względu na to, że zajmowali go niegdyś niedbający o higienę chłopcy) oraz kar, które faktycznie nie wydają się być zajęciami sportowymi zmierzającymi do rozładowania ewentualnej agresji wychowanka, ale nadmiernym fizycznym wysiłkiem (np. bieganie 100 razy na określonym odcinku). Wobec ujawnienia tego typu przypadków, Krajowy Mechanizm Prewencji stwierdza, że w placówce tej w okresie poprzedzającym wizytację dochodziło do przypadków poniżającego traktowania wychowanków. Wprawdzie dyrektor placówki wyjaśnił przedstawicielom KMP, że ujawnione przypadki zostały przez niego już zauważone i że wobec wychowawczynie, która je stosowała podjęte były działania dyscyplinujące, niemniej jednak fakt, że w dniu wizytacji dyrektor wymieniał krytykowane przez Mechanizm kary pracy na rzecz Ośrodka

i sportu, jako normalną reakcję na złe zachowanie wychowanków, należy w niniejszym raporcie wskazać na ten problem i stanowczo zalecić jego wyeliminowanie.

Dodać w tym miejscu należy, że karanie zbiorowe jest również niewłaściwym traktowaniem i nie powinno mieć miejsca. Zgodnie z Zaleceniami CM/Rec(2008)11 Komitetu Ministrów dla państw członkowskich w sprawie europejskich reguł dla młodocianych przestępców objętych sankcjami lub środkami alternatywnymi, kary zbiorowe uznane zostały, obok kar cielesnych i karania poprzez umieszczanie w ciemnej celi za zabronione formy niehumanitarnego i upokarzającego karania (Reguła 95.2).

Zdaniem KMP, zawarte w Regulaminie regulacje dyscyplinarne powinny być skonstruowane w taki sposób, aby wyraźnie wskazywać przekroczenia za które grozi sankcja dyscyplinarna, jasno określać przewidzianą karę i czas jej trwania, osoby odpowiedzialne za jej wymierzenie a także tryb odwoławczy.

Zgodnie z Regułami Narodów Zjednoczonych Dotyczącymi Ochrony Nieletnich Pozbawionych Wolności (Rezolucja Zgromadzenia Ogólnego 45/113), przepisy wydawane przez właściwą władzę administracyjną z uwzględnieniem podstawowych cech, potrzeb i praw nieletniego, powinny określać:

- (a) zachowania stanowiące przekroczenia dyscyplinarne;
- (b) rodzaj i czas trwania wymierzonych kar dyscyplinarnych;
- (c) władzę właściwą do wymierzania kar;
- (d) władzę właściwą do rozpoznania odwołań (Zasada 68).

4. Prawo do informacji

Z informacji przekazanych przez dyrektora placówki wynika, że zgodnie z obowiązującą w MOS praktyką, przyjmowani do placówki nieletni, są informowani przez dyrektora o obowiązujących w niej zasadach. Zapoznanie się z prawami, obowiązkami i zasadami pobytu w Ośrodku wychowanek potwierdza

własnoręcznym podpisem. Przegląd akt osobowych wychowanków dokonany przez przedstawicieli KMP potwierdza tę praktykę, niemniej jednak ujawniono przypadki braku potwierdzenia przez wychowanka własnoręcznym podpisem faktu zapoznania go z regulaminem placówki.

Prawa i obowiązki wychowanka zostały również określone w Regulaminie MOS. Niestety informacje udostępniane wychowankom nie zawierają danych teleadresowych instytucji, do których może zwrócić się dziecko i pełnej listy tych instytucji (m.in. sądu rodzinnego i Rzecznika Praw Obywatelskich).

Krajowy Mechanizm Prewencji uważa, że każdemu nieletniemu pozbawionemu wolności należy umożliwić stały dostęp do adresów instytucji, do których mogą się zwrócić w sytuacji, gdy ich prawa nie są przestrzegane. Adresy instytucji powinny znajdować się w ogólnodostępnym i widocznym dla nieletnich miejscu, tak by wgląd do nich nie był uzależniony od decyzji personelu lub innych czynników.

5. Prawo do kontaktu ze światem zewnętrznym

Z ustaleń przedstawicieli Mechanizmu wynika, że placówka nie stwarza żadnych ograniczeń w kontaktach nieletnich z członkami najbliższej rodziny i wręcz namawia nieletnich do kontaktu z tymi członkami dalszej rodziny, którzy mogą wesprzeć proces wychowawczy przebywających w Ośrodku chłopców. Personel MOS uwzględnia przy tym wolę samych wychowanków i nie zmusza ich np. do przyjmowania odwiedzin osób, których obecność byłaby dla nich przykra.

Istnieje możliwość utrzymywania również kontaktu z osobami niespokrewnionymi z nieletnimi, które zostaną uznane przez personel MOS za ważne dla wychowanków i mające na nich dobry wpływ (m.in. sympatie wychowanków).

Wobec informacji dyrektora placówki, że o ograniczeniu lub zakazaniu przez niego kontaktów wychowanków skierowanych do MOS zgodnie z decyzją sądu, organ ten nie jest powiadomiony, należy w tym miejscu przypomnieć o treści

art. 66 § 5 ustawy z dnia 26 października 1982 r. o postępowaniu w sprawach nieletnich (Dz. U. z 2010 r. Nr 33, poz. 178 oraz z 2011 r. Nr 112, poz. 654 ze zm.), zgodnie z którym dyrektor niezwłocznie zawiadamia nieletniego i sąd rodzinny wykonujący orzeczenie o powodach decyzji. Sąd może uchylić decyzję dyrektora.

Kontakty z rodzinami i innymi osobami odbywają się w formie odwiedzin, organizowanych przez MOS 1-2 razy w tygodniu oraz na życzenie odwiedzających, po uprzednim umówieniu się oraz listownie, telefonicznie, a także za pośrednictwem internetu.

Korespondencja nieletnich nie jest czytana. Kontroli nie podlegają również maile oraz rozmowy telefoniczne (każdy wychowanek może zainicjować codziennie rozmowę telefoniczną z członkiem rodziny czy też z wybraną przez niego i zaakceptowaną przez personel MOS osobą trzecią oraz może odbierać telefony). Zasady te należy ocenić jako prawidłowe.

Poza możliwością wyjścia poza Ośrodek w ramach odwiedzin, placówka organizuje również wyjścia grupowe (np. do kina), a raz w roku wychowankowie wyjeżdżają w góry.

Przedstawiciele MOS nie odebrali żadnych uwag wychowanka, z którym przeprowadzono rozmowę, dotyczącą jego kontaktów ze światem zewnętrznym.

6. Prawo do ochrony zdrowia.

Z ustaleń wizytujących wynika, że MOS nie zapewnia żadnych usług medycznych, poza dopilnowaniem, czy wychowankowie biorą leki zalecone im przez lekarzy. W przypadku choroby, wychowankowie są dowożeni do przychodni w Białymstoku i korzystają z usług medycznych na takich samych zasadach, co pozostali pacjenci NFZ.

Wątpliwości przedstawicieli KMP wzbudził brak badań profilaktycznych. Kontakt z lekarzem wychowankowie mają bowiem wyłącznie w sytuacji zgłoszenia dolegliwości zdrowotnej i chłopców nie zawozi się np. do stomatologa jeżeli nie odczuwają bólu zębów. W ocenie Mechanizmu wychowankom MOS

należy zapewnić niezbędną opiekę lekarską i stomatologiczną, również w zakresie profilaktyki. Koordynacją działań w omawianym zakresie mogłaby się zająć np. pielęgniarka, jeżeli Stowarzyszenie prowadzące MOS pozyska środki na jej zatrudnienie.

Zgodnie z Zaleceniami CM/Rec(2008)11 Komitetu Ministrów dla państw członkowskich w sprawie europejskich reguł dla młodocianych przestępców objętych sankcjami lub środkami alternatywnymi, opieka zdrowotna w instytucjach dla nieletnich nie powinna ograniczać się do leczenia chorych pacjentów, ale powinna być rozszerzona na medycynę społeczną i profilaktykę oraz nadzorowanie żywienia (Reguła 75).

7. Prawo do edukacji

Obowiązek szkolny wychowanków realizowany jest obecnie na zasadzie indywidualnego toku nauczania. Do uczniów klas I-III gimnazjum przyjeżdżają nauczyciele z Publicznego Gimnazjum nr 23 przy Pogotowiu Opiekuńczym w Białymstoku. W przypadku wychowanków mogących uczyć się w szkołach ponadgimnazjalnych, istnieje możliwość nauki w dowolnej szkole na terenie Białegostoku np. w wybranym liceum, do którego wychowanek dojeżdża z placówki. Zgodnie z informacją dyrektora MOS, sytuacja ta ulegnie zmianie w kolejnym roku szkolnym (2012-2013), gdyż Prezydent Miasta Białystok wydał zgodę na wynajem od 1 lipca 2012 r. części pomieszczeń Zespołu Szkół Ponadgimnazjalnych w Starosielcach. W pomieszczeniach tych powstanie internat oraz szkoły dla wychowanków MOW.

8. Oddziaływania wychowawcze

Dla przebywających w MOS chłopców, poza zajęciami szkolnymi, organizowane są zajęcia wychowawczo-opiekuńcze, kulturalno-oświatowe i sportowo-rekreacyjne.

W MOS funkcjonuje 1 grupa wychowawcza. Organizowane są dla nich przez wychowawców zajęcia tematyczne (m.in. dotyczące radzenia sobie z agresją, czy przeciwdziałanie narkomanii) oraz koła zainteresowań (zajęcia z modelarstwa, origami i sportowe). W placówce organizowane są również regularne spotkania całej społeczności Ośrodka, w trakcie których omawiane są m.in. sprawy wychowawcze.

Placówka organizuje również zajęcia z socjoterapeutą oraz inne przedsięwzięcia np. szkolenia związane z pszczelarstwem i pasiecznictwem.

Dla każdego nieletniego opracowuje się indywidualny program edukacyjno - terapeutyczny. Za jego realizację odpowiedzialny jest wyznaczony wychowawca. Informuje on nieletniego o przebiegu procesu terapeutycznego i możliwości wpływania na jego przebieg. Wszyscy nieletni mają możliwość kontaktu z psychologiem. Mogą również realizować indywidualne zainteresowania.

9. Prawo do praktyk religijnych

Zgodnie z treścią Statutu MOS, do podstawowych zadań Ośrodka należy m.in. „stymulowanie rozwoju osoby według zasad wynikających z katolickiej nauki społecznej Kościoła z poszanowaniem wolności sumienia osób innych wyznań lub bezwyznaniowych”, a wychowankowie mają prawo do cyt.: „wolności formacji religijnej”.

Z informacji uzyskanych podczas wizytacji wynika jednak, że wszyscy wychowankowie są zobowiązani do brania udziału w niedzielnych nabożeństwach. W ocenie KMP praktyka ta jest nieprawidłowa i stoi w sprzeczności z przytoczonymi zapisami Statutu.

10. Personel wizytowanej placówki

Poza dyrektorem, w placówce pracuje 4 pracowników pedagogicznych oraz dwie osoby nieposiadające wykształcenia pedagogicznego na stanowiskach:

pracownik biurowy i pracownik nocny. Ponadto, na umowach-zlecenia zatrudniony jest psycholog i socjoterapeuta.

Etatowy personel pedagogiczny placówki stanowią głównie mężczyźni, tj. wśród wychowawców jest tylko jedna kobieta. Mając na uwadze niewielką liczbę osób wchodzących w skład kadry MOS, Mechanizm nie wnosi w tym miejscu zastrzeżeń. W związku z faktem, że placówka zostanie rozbudowana wraz z przejściem do nowego budynku, zaznaczyć w tym miejscu jednak należy, że zgodnie z § 23 Dziesiątego Raportu Generalnego Europejskiego Komitetu Zapobiegania Torturom [CPT/Inf (2000) 13] „(...) mieszany skład personelu pod względem płci jest ważnym środkiem zabezpieczenia przeciwko maltretowaniu w miejscach pozbawienia wolności. Obecność przedstawicieli płci męskiej i żeńskiej wśród personelu może mieć dobroczynny skutek zarówno pod względem etosu dozoru jak i w związku ze wspieraniem stopnia normalności w miejscach pozbawienia wolności”.

Poza studiami kierunkowymi, umożliwiającymi pracę w MOS, pracownicy pedagogiczni oraz pozostały personel placówki biorą udział w dodatkowych szkoleniach. Z informacji przedstawionych przez dyrektora placówki wynika, że odbyli oni szkolenie z udzielania pierwszej pomocy przedmedycznej. Inne, ostatnio przebyte szkolenia odbyły się w dniach 28-30 października 2011 r. w zakresie: „Proces grupowy”, „Warsztaty na temat konstruowania IPR”, „Prawne uwarunkowania ośrodka socjoterapeutycznego”.

Biorąc pod uwagę stwierdzone nieprawidłowości w traktowaniu wychowanków przez niektórych wychowawców, w ocenie Krajowego Mechanizmu Prewencji, dyrektor placówki powinien dokonać analizy, czy zajęcia w ramach studiów i szkoleń pedagogicznych, w których wzięli udział pracownicy MOS, nie wymagają ewentualnego uzupełnienia. Pracownikom Ośrodka warto zapewnić także szkolenia z zakresu ochrony praw dziecka w prawie międzynarodowym i krajowym. Wskazuje na to pkt 85 Reguł Narodów Zjednoczonych Dotyczących Ochrony Nieletnich Pozbawionych Wolności

(Rezolucja Zgromadzenia Ogólnego 45/113) stanowiący, iż „Personelowi pracującemu z nieletnimi pozbawionymi wolności, umożliwia się systematycznie szkolenia z zakresu wiedzy i umiejętności zawodowych, w szczególności z psychologii dziecka, pracy socjalnej i wychowawczej z dzieckiem, a także międzynarodowych standardów i norm dotyczących praw człowieka i praw dziecka”.

Dodać należy, że zgodnie z informacją udzieloną przez dyrektora placówki, w latach 2011 - 2012 (do dnia wizytacji) nie było postępowań dyscyplinarnych czy karnych prowadzonych wobec pracowników MOS. Nie składano również żadnych skarg na personel placówki.

11. Warunki bytowe

W skład MOS wchodzi wyłącznie internat. Pomieszczenia placówki zlokalizowane zostały w jednopiętrowym, wolnostojącym budynku należącym do Urzędu Miasta Białystok. W wyniku niedawnego remontu placówki, znajduje się ona w dobrym stanie. Ośrodek położony jest na zalesionym terenie Białegostoku, co niewątpliwie stanowi dodatkową zaletę MOS, którego wychowankowie mogą spędzać więcej czasu na świeżym powietrzu i korzystać z różnych form zajęć w otoczeniu przyrody.

Budynek MOS nie jest monitorowany. Wyposażenie oraz urządzenie internatu nasuwa pozytywne skojarzenia z domowymi warunkami.

Okna wszystkich pomieszczeń internatu są uchylne, zapewniające dostęp światła słonecznego. Pokoje, z których korzystają nieletni, mają odpowiednie oświetlenie, temperaturę oraz wentylację.

Istotnym mankamentem internatu jest jednak fakt jego niedostosowania do potrzeb osoby z niepełnosprawnością. Specyfika MOS daje podstawy do uznania, że do grona wychowanków dołączyć może osoba np. poruszająca się na wózku inwalidzkim. W aktualnym stanie nie będzie ona mogła korzystać z urządzeń sanitarnych czy też samodzielnie poruszać się po terenie placówki.

Kolejnym problemem jest fakt, że w internacie nie wyodrębniono izby chorych. W ocenie KMP wydzielone pomieszczenie sypialniane wraz z pobliską, odrębną dla osób chorych łazienką jest niezbędne w tego typu Ośrodku, gdyż konieczne jest izolowanie osób chorych zakaźnie od zdrowych wychowanków i personelu placówki.

Należy oczekiwać, że uwagi KMP w powyższych sprawach zostaną uwzględnione przez dyrektora MOS przy okazji rozplanowywania pomieszczeń i urządzania ich przy przenosinach placówki do nowego budynku.

W internacie mieszczą się 3 sypialnie 5-6 osobowe. Pokoje te, wyposażone są w podstawowe meble, skromne, ale w dobrym stanie, tj. drewniane piętrowe łóżka i tapczany oraz wspólne dla wychowanków biurka, szafy ubraniowe i szafki na rzeczy osobiste. W ocenie wizytujących pomieszczenia te są na tyle przestronne, aby podopieczni mieli wystarczająco dużo przestrzeni do wykonywania codziennych czynności.

Pewnym mankamentem sypialń jest liczba biurek (3 biurka, z których korzysta w sumie 16 chłopców). Wprawdzie dyrektor placówki wyjaśnił, że chłopcy uczą się i odrabiają lekcje w stołówce internatu (wspólnie przy jednym dużym stole), niemniej jednak trudno uznać to rozwiązanie za optymalne. Konieczne jest zapewnienie dzieciom odpowiednich warunków do lepszego skoncentrowania się na nauce zwłaszcza, że w MOS przebywają dzieci mające problemy z nauką szkolną. Dotyczy to zarówno zminimalizowania ewentualnych zakłóceń, jak i zapewnienia mebli pozwalających zachować odpowiednią postawę przy pracy umysłowej oraz dających możliwość skorzystania z urządzeń biurowych, wykorzystywanych obecnie coraz częściej do nauki szkolnej (np. komputera), a także stosownego do czytania i pisania oświetlenia. Należy wyrazić nadzieję, że kwestia ta również znajdzie rozwiązanie przy okazji adaptowania nowego budynku na potrzeby Ośrodka.

W pobliżu sypialń, na tym samym piętrze znajduje się łazienka z 2 prysznicami, 3 umywalkami, WC i kilkoma koszami na brudną bieliznę.

W odrębnym pomieszczeniu znajduje się kolejne WC z umywalką. Drugą łazienkę z prysznicem, WC i umywalką, wykorzystywaną przez chłopców, wyodrębniono na parterze budynku. Tam też umiejscowiona jest pralka dobrej jakości, służąca chłopcom do prania brudnej bielizny i ubrań wychowanków. Stan urządzeń sanitarnych jest bardzo dobry, a ich liczba wystarczająca na potrzeby 16 wychowanków placówki.

Kolejnym pomieszczeniem usytuowanym na tym samym piętrze co sypialnie, jest pokój wychowawców. Ustawiono w nim półkę na książki, na której wychowankowie przechowują szkolne podręczniki i materiały.

Na parterze MOS znajduje się pokój dyrektora, jadalnia dla wychowanków z wnęką kuchenną oraz pokój wychowawczo-terapeutyczny, służący chłopcom również w celach rekreacyjnych.

Pomieszczenia usytuowane na tej kondygnacji, podobnie do znajdujących się na piętrze, są wyposażone w skromne, ale nie noszące śladów znacznego zużycia meble i urządzenia. W dniu wizytacji było w nich czysto i panował w nich porządek.

W jadalni znajdują się taborety odpowiadając liczbie chłopców, jeden duży stół pokryty ceratą oraz duża lodówka, z której zgodnie z wyjaśnieniami dyrektora mogą również korzystać wychowankowie w celu schłodzenia swoich prywatnych zakupów żywnościowych.

Kuchnia MOS, z której korzystają wychowankowie przygotowując dla siebie samodzielnie wszystkie posiłki z dostarczonych przez placówkę surowców, usytuowana jest we wnęcie pomieszczenia jadalni. Jest to zbyt małe w stosunku do potrzeb pomieszczenie, ale wyposażone zostało w niezbędne urządzenia i naczynia, które pozwalają, mimo ciasnoty, na przygotowanie również dań obiadowych dla wszystkich wychowanków MOS. Warto w tym miejscu zaznaczyć, że opinia KMP w tym zakresie nie może być traktowana na równi ze stanowiskiem rzeczoznawców ds. sanitarno-higienicznych, którzy oceniają warunki bytowe w Ośrodku z innej perspektywy niż czyni to Mechanizm.

Zgodnie z informacją dyrektora sytuacja ta ulegnie zmianie na lepsze wraz z przeniesieniem placówki do nowego budynku. Tam też chłopcy będą mieli zapewnione całodzienne wyżywienie, przygotowywane przez zatrudnione kucharki/kucharzy. W ocenie KMP realizacja tych zamierzeń jest konieczna, gdyż wątpliwości budzi nie tylko skromna w stosunku do ilości wychowanków kuchnia, ale również ujawniony w toku wizytacji fakt przygotowywania posiłków przez osoby, które nie spełniają wymagań określonych dla personelu kuchni takich jak posiadanie udokumentowanego, właściwego stanu zdrowia (zgodnie z rozporządzeniem Ministra Zdrowia z dnia 2 lutego 2006 r. w sprawie badań do celów sanitarno – epidemiologicznych - Dz.U. Nr 25, poz. 191).

Pokój wychowawczo - terapeutyczny położony jest zaraz przy drzwiach wejściowych do placówki. Wyposażony został w 2 kanapy, podręczną półkę na książki i stolik. Służy on do różnych potrzeb np. do spotkań społeczności Ośrodka czy jako sala telewizyjna (telewizor tymczasowo przeniesiony został do jednej z sypialń chłopców). Pomieszczenie to nie budziło zastrzeżeń wizytujących.

Wychowankowie MOS korzystają też z części pomieszczeń znajdujących się w piwnicy Ośrodka tj. z wyposażonego w półki pokoju - depozytu, w którym przechowują pod nadzorem wychowawców cenniejsze rzeczy osobiste oraz z niewielkiego pomieszczenia, które równocześnie pełni rolę biblioteki, małej siłowni a także magazynu kocy i kołder. Chłopcy nie mają bezpośredniego dostępu do pozostałych pomieszczeń w piwnicy, tj. do kotłowni i magazynu żywności. Należy zaznaczyć, że warunki panujące w magazynie żywności oraz sposób jej przechowywania nie wzbudziły zastrzeżeń przedstawicieli KMP. Sprawa ujawnionych w magazynie przeterminowanych kisielei została wyjaśniona przez dyrektora placówki (MOS otrzymał w darze sporą ilość kisielei, którym w chwili przekazania kończyła się data przydatności do spożycia) i wizytujących zapewniono, że nie zostaną one wykorzystane w żywieniu wychowanków.

Ośrodek dysponuje również sporym terenem zielonym wokół budynku. Powierzchnia wynosząca 8 tys. m² została zagospodarowana na potrzeby wychowanków i odwiedzających ich gości. Znajdują się tam m.in. ławki i stoły drewniane oraz boisko do gry w piłkę nożną. Na terenie placówki znajduje się też wyodrębniona pasieka z pszczelimi ulami (patrz: dobre praktyki).

12. Dobre praktyki.

Wychowankowie MOS są zaangażowani w prace w pasiece pszczelarskiej znajdującej się na terenie Ośrodka. Zorganizowano dla nich w roku 2010 specjalistyczne szkolenie związane z pszczelarstwem i pasiecznictwem. Każdy wychowanek, który w nim uczestniczył otrzymał zaświadczenie o ukończeniu kursu. Pierwszy raz miód z pasieki został pobrany w 2011 r. i powlewany w słoiki, które rozprowadzono przy parafiach jako cegiełki wypracowane przez wychowanków MOS. Dochód ze sprzedaży został przeznaczony na wspólne wyjazdy wakacyjno - integracyjne.

Aktualnie w MOS studenci kierunku studiów Logopedia z Ponoaudiologią Uniwersytetu Medycznego w Białymstoku, realizują program badań logopedycznych w ramach nieodpłatnego wolontariatu. Opiekę merytoryczną nad badaniami sprawują dr n.med. Joanna Kaspenik i mgr Anna Kraszewska. Wyniki badań oraz ich analiza wykorzystane zostaną jedynie do celów naukowych - skonstruowania terapii logopedycznej. Realizacja projektu przyniesie jednak wymierne korzyści podopiecznym Ośrodka, gdyż Zakład Fonoaudiologii Klinicznej i Logopedii Wydział Nauk o Zdrowiu UMB zaoferował młodzieży przebywającej w placówce możliwość długotrwałej pomocy w zakresie opieki logopedycznej.

13. Zalecenia Krajowego Mechanizmu Prewencji.

Na podstawie art. 19 Protokołu Fakultatywnego do Konwencji w sprawie zakazu stosowania tortur oraz innego okrutnego, niehumanitarnego lub poniżającego traktowania albo karania, Krajowy Mechanizm Prewencji zaleca:

1. wyeliminowanie przypadków poniżającego traktowania wychowanków przez niektóre osoby z personelu placówki oraz zobowiązanie pracowników do profesjonalnych zachowań w relacjach z chłopcami;
2. zaprzestanie stosowania pozaregulaminowych środków dyscyplinarnych i stosowanie tylko tych kar, które są dozwolone wyłącznie w ściśle wytyczonych granicach obowiązującego prawa, zgodnych z zaleceniami międzynarodowymi;
3. zaprzestanie stosowania odpowiedzialności zbiorowej wobec wychowanków;
4. każdorazowe potwierdzanie przez wychowanka faktu zapoznania go z prawami, obowiązkami i zasadami pobytu w Ośrodku;
5. zaprzestanie zmuszania wszystkich wychowanków do praktyk religijnych;
6. zbadanie, czy zajęcia w ramach studiów i szkoleń pedagogicznych, w których wzięli udział pracownicy MOS, nie wymagają ewentualnego uzupełnienia;
7. zorganizowanie szkoleń dla pracowników Ośrodka z zakresu ochrony praw dziecka w prawie międzynarodowym i krajowym;
8. każdorazowe, niezwłocznie zawiadamianie przez dyrektora MOS wychowanka (przebywającego w placówce w związku z decyzją sądu) oraz sądu rodzinnego wykonującego orzeczenie o powodach decyzji o ograniczeniu lub zakazaniu kontaktów z wybranymi osobami;

9. dokonanie zmian zapisów w Statucie i Regulaminie MOS w zakresie wskazanym w niniejszym Raporcie;
10. przygotowanie oddzielnej procedury dotyczącej przeszukań pomieszczeń i kontroli wychowanków;
11. udostępnienie nieletnim np. poprzez wyeksponowanie w widocznym miejscu, adresów instytucji stojących na straży praw dzieci, takich jak: Rzecznik Praw Dziecka, Rzecznik Praw Obywatelskich, Helsińska Fundacja Praw Człowieka oraz sąd rodzinny;
12. dostosowanie infrastruktury MOS do potrzeb osoby z niepełnosprawnością;
13. zapewnienie wychowankom niezbędnej opieki lekarskiej i stomatologicznej, również w zakresie profilaktyki;
14. wyodrębnienie izby chorych i łazienki dla dzieci skierowanych do izby;
15. zaangażowanie do przygotowywania posiłków wyłącznie osób, które spełniają wymagania określone dla personelu kuchni;
16. uwzględnienie pozostałych, wskazanych w niniejszym Raporcie uwag, dotyczących pomieszczeń i urządzeń MOS przy okazji dostosowywania nowego budynku na potrzeby Ośrodka.

Zalecenie systemowe:

Określenie w przepisach prawa krajowego w randze ustawy procedury przeszukań i kontroli nieletnich, zgodnej z Zaleceniami CM/Rec(2008)11 Komitetu Ministrów oraz wskazanie osób/instytucji uprawnionych do podejmowania działań zmierzających do ujawnienia wystąpienia w placówce dla nieletnich sytuacji kryzysowych, w tym m.in. faktu

posiadania przez nieletnich przebywających w placówce używek bądź innych niedozwolonych lub niebezpiecznych przedmiotów.